

„Zavart öröme volt arcán jele./ Szikrája volt már alvó lángnak ez,/ Mely hamviban még föl-föl éledez” (Vachott Sándor: „A külföld rabja”). Előfordult más megítélés is: Széchenyi István gróf naplójában egyenesen Rollerhez, Schiller: „A haramiák” című drámájának banditájához hasonlítja Lovassyt, akit társai mentettek ki a fogságból.

3. Lovassyt néhány évig a pozsonyi irgalmasok kórházában kúrálták, aminek eredményeként betegsége némileg enyhült. A kórházból távozta után, 1860-ig Nagyszalontán (ma: Salonta) élt, majd családja egy közeli faluba, Erdőgyarakra (ma: Ghiorac) vitte. Ebben az időben – unokaöccse visszaemlékezése szerint – a szó szoros értelmében nem volt örült, csupán valami fásultság és közöny ült a lelkén. „Mi, mint gyermekek, esténként sokszor hallgatóztunk, midőn magában beszélt, szónokolt a tisztelt Karok és Rendekhez” (Lovassy Andor). „Mindent elvesztettem – írta Lovassy közvetlenül a szabadulása után egy levélben –, de a haza képe törülhetetlen lebegett az én keblemben...; én alávaló koldusként nem nyaltam meg a tyrankezet...”; vagy: „...harangszó volt a törvénytelen ítélet, mellynek kíséretében engem, ha nem a templomba, de a brüni játékhegyre (németül: Spielberg) elvittek”.

Joggal vetődik fel a kérdés, hogy volt-e valami üzenete ennek a „harangszónak”. Az 1830-as évek elején formálódó probléma: hozzá szabad-e nyúlni a hanyatlás egyértelmű jeleit mutató feudális intézményrendszerhez? Metternich – s ebben vele kivételesen egyetértő Kolowrat – válasza: *nem* (ezt nyomatékosította Lovassyék aránytalanul súlyos ítélete). A megyék természetesen értettek a szóból: a törvényszékek ilyen eljárása láttán a polgárok élete, szabadsága felett a *puszta önkény határoz*, a törvények nem adhatnak többé védelmet (Horváth Mihály). Az 1840-es amnesztia után, amely tulajdonképpen a tagadást kényszeredett *igenre* változtatta, újabb kérdés vetődött fel: meddig lehet elmenni a fennálló viszonyok reformálásában? Ebbe Lovassy már nem szólhatott bele. Vagy ha mégis, akkor csupán a nagyszalontai, majd az erdőgyaraki „tuszkulánium” szobáinak magányában.

Lovassy László 1892. január 6-án hunyt el. A nagyszalontai régi sírkert felszámolása során az új temetőben ismét biztosítottak helyet hamvainak. Ott alussza ma is örök álmát Arany Juliána és Zilahy Károly „szomszédságában”. Sírkövén két mondat utal arra, hogy nem hétköznapi halandó nyughelye előtt állunk:

*Életéről a történelem beszél.
Aldás és béke dicső emlékezetén.*

Varsányi Péter István

Irodalom: Közlöny, 1848.; *Horváth Mihály: Huszonöt év Magyarország történelméből* 1823-tól 1848-ig, Genf, 1864. I. köt.; *Rédey József: Magyar tragédia száz év előtt*. Lovassy László pere és rabságának titkos iratai. Századunk, Budapest, 1938.

Tariczky Endre emlékezete

Ahogy folyóiratunk legutóbbi számában olvashattuk, 1997. november 18-án Tiszafüreden nagyszerű emlékünnepséget rendeztek a tiszafüredi múzeum fennállásának 120. évfordulója alkalmából. (Füvessy Anikó: 120 éves a tiszafüredi múzeum. Honismeret, XXVI. 1998. 3. 15–16. old.). Az emlékünnepségen Tariczky Endréről legfeljebb Ujváry Zoltán ünnepség-levezető elnök nyitó, összekötő és befejező szavaiban esett szó: különben említetlen maradt. Pedig lehetetlen, hogy a tiszafüredi múzeumból szólva ne emeljük ki Tariczky Endre alakját, személyiségét.

Egyik múzeumtörténészünk az 1818-ban, Gyöngyösön született Tariczky Endrét, mint múzeumalapító-múzeumszervezőt, a nálánál 13 évvel idősebb, Gyulán született Mogyoróssy Jánossal hasonlította egybe. Megállapítva róluk, hogy rokonlelkek voltak, életpályájuk a sok különbség ellenére is több helyen, pontban hasonlít egymáshoz. Mindketten a reformkor gyermekei voltak ugyan és mindkettőjüket a nemzeti múlt, népünk őskora, a honfoglalás kora foglalkoztatta. Csakhogy Mogyoróssy a kezdeti, a még inkább romantikus, viszonylag kevés anyaggal dolgozó előreformkor lelkes híve volt, de Tariczky már inkább az érett, sok vo-

natkozásban letisztult és a reformkor vívmányainak betetőzését jelentő 1848/49. évi forradalom és szabadságharc közvetlen előkészítését szolgáló kései reformkor gyermeke volt. Mogyoróssy a helytörténet, a gyulai vár, a középkor folyamán olyan jelentős város történetén keresztül haladt a nagy cél, a múzeumszervezés–múzeumalapítás felé. Ezzel némileg szemben, Tariczky Endre a millennium eszmevilágában élve, a honfoglalás története, a honfoglalás-kori régészet, de az irodalom felől is közelítette vállalt feladatát, a múzeumalapítást–szervezést. Mindketten katolikusok voltak, de Mogyoróssy kevésbé volt „egyházias”, mint Tariczky, aki teológus és lelkész, 1862-től haláláig Tiszafüred plébánosa volt.

Tariczky Endre 1818. november 18-án született Gyöngyösön. Elemi iskolába és gimnáziumba szülővárosában, Gyöngyösön járt. Teológiát az egri érseki teológiai akadémián végzett. 1842-ben szentelték fel. Három helyen volt káplán – Tiszánánán, Árokszálláson, Zsercén – majd 1862-ben Tiszafüredre helyezték plébánosnak. A felszentelése és Tiszafüredre kerülése közti húsz esztendő írással, irodalommal töltötte. Nem egy reformkori újság, színvonalas hetilap közölte verseit, elbeszéléseit, cikkeit. Jó barátja és szemináriumi társa volt az a Pájer Antal (1817–1881), aki rövid ideig Tariczky elődje a tiszafüredi plébánián, költő, később jászapáti plébános. Róla ugyanis mint barátjáról, de úgy is, mint költőtársáról és mint elődjéről is Tariczky írt azután nekrológot, 1881-ben (Pájer Antal emlékezete) az Egri Egyházmegyei Közlönybe (1881. 101–102. old.)

Tariczky Tiszafüredre kerülve széleskörű közművelődési munkába kezdett. Szerencsésje volt, hogy jól együtt tudott működni a tiszafüredi református iskolába 1865-ben került Milesz Béla tanító-, neves ifjúsági íróval. Milesz is a közművelődés jelentős munkása volt. Tanítás mellett hírlapírással foglalkozott, 1888-ban megalapította a Tiszafüredi és Vidéke című lapot. Tariczky több írása is ebben az újságban jelent azután meg.

Tariczky Endre „főmunkaterülete” a közvetlen terepbejáráson alapuló régészkedés és ahogy akkoriban csinálták: múzeum- és könyvtár alapítása, illetve ezt megelőzően Régészeti Egylet életre hívása volt. Tariczky Endre és Milesz Béla közleményei már csaknem száz éve ismertté tették a kutatók előtt a Tiszafüred-Ásotthalom nevű tellt, Tiszafüred keleti határában, a Tisza egyik holtágának a partján. Tariczky Endre 1877-ben létrehozta a Tiszafüredi Régészeti Egyletet és a korábbi ásatásaiból származó 400 kiváló leletével a Tiszafüredi Múzeumot. A Századok már 1881-ben behatóan ismertette az Egylet (Tiszafüredi Régészeti-Egylet. 1881. 91–92. old.) Milesz Béla azután még két füzetben ismertette a tiszafüredi múzeum- és könyvtáregyletet (A tiszafüredi múzeum- és könyvtár-egylet (közkönyvtár) könyveinek jegyzéke. Tiszafüred, 1903.; A Tiszafüredi Múzeum- és Könyvtáregylet működése, 1898–1912. Eger, 1912.)

Tariczky állandóan, következetesen végzett terepbejárásokat, gyűjtötte a felszíni gyűjtéssel elérhető anyagokat-leleteket és kisebb ásatásokat is végzett. A terepen való tájékozottságáról szolgáltatót bizonyítást Tiszafüred és környéke történetéről szóló tanulmánya (Tiszafüred és vidéke a népvándorlástól kezdve. Eger, 1892. 32. old.). Foglalkoztatta a honfoglalás, az államalapítás korának története. Érdeklődése felkeltésében bizonyára nagy része volt a millenniumnak, az országra–világra szóló emlékünnepegeknek, az ekkor emelt számtalan emlékműnek. Tariczky Endre két dologgal is emlékeztetését tette a honfoglalás 1000. évfordulóját Tiszafüreden. Először is azzal, hogy 1896-ban gyűjtést szervezett egy nagyszabású millenniumi emlékmű felállításához. Gyűjtése eredményes volt. A nagyszerű millenniumi emlékoszlopot nemcsak általában a honfoglalás ezeréves jubileuma tiszteletére emeltette, hanem arra is emlékeztetőül, hogy a honfoglalás idején Tass és Szabolcs vezérek, itt Tiszafüred környékén táboroztak. (A Millenniumi emlékművet 1896. szeptember 12-én leplezték le országos ünnepség keretében, Tariczky idevágó tanulmánya azonban csak 1909-ben jelent meg. *Tariczky Endre*: Tass és Szabolcs honfoglaláskori vezérek tiszafüredi ezredévi oszlopa története. Tiszafüred, 1909. 16. old.) Tariczky Endre Tiszafüreden 1912. május 10-én halt meg 94 éves korában. Tiszafüreden temették el, sírját ma is gondozzák a tiszafüredi temetőben.

A Tariczky Endre alapította tiszafüredi múzeum életképesnek bizonyult. Sőt, a századfordulót követően nagyban kiterjesztette gyűjtőkörét. Egyrészt az 1848/49-es emlékekkel, másrészt a közben nagyhírűvé vált tiszafüredi fazekasság anyagával, tágabb értelemben néprajzi tárgyakkal. Átvészelte a két világháborút, a forradalmakat, a különféle természeti csapásokat. Helyét többször volt kénytelen változtatni. Ma is él és virágzik (*Füvessy Anikó*: 110

éves a tiszafüredi Kiss Pál Múzeum. Szolnok, 1987.). Valami méltatlan is van abban, hogy az ország egyik legrégebbi múzeumát nem alapítójáról, az egyébként is kiváló Tariczky Endréről nevezték el, hanem a bihariórszegi görög–macedón kereskedő származású 1848–49-es tábornokról, Kiss Pálról (1809–1867). Félreértés ne essék, a különben is eléggé elfeledett Kiss Pálról minden körülmények között meg kell, meg kellett emlékezni Tiszafüreden, de talán nem a múzeumot kellett volna elnevezni róla (*Vadász István: Kiss Pál az 1848/49-es forradalom és szabadságharc tábornoka. Honismeret 1998. 3. 69–75. old.*). 1952-ben, amikor az öreg és hányatott életű múzeumot a Lipcsey-család műemlék kúriájában helyezték el, el is nevezték. 1952-ben nem igen neveztek el papról egyetlen intézményt sem. Tiszafüred sem volt kivétel, a tiszafüredi múzeumból sem lehetett Tariczky Endre Múzeum. Lett tehát a tiszafüredi, Örvényi úti temetőben nyugvó Kiss Pál után: Kiss Pál Múzeum. Újabb fejlemény a tiszafüredi múzeum névadásában az, hogy azt az utcát, amelyben a Kiss Pál Múzeum áll, Tariczky-sétánynak nevezték el.

Bizony, kegyelettel kell gondolnunk a múzeumalapító, kiváló régész Tariczky Endrere, Tiszafüred oly hosszú időn át volt plébánosára is.

Dankó Imre

Dunaszentgyörgyi Tolnay Lajos (1837–1918), a MÁV első elnöke

Méltó tiszteletadás egy iskola centenáriumán! Történetének legfontosabb évfordulóit ünnepelte az utóbbi időben egy 3600 lakosú Pest megyei község, Inárcs. 1996 májusában Fodor István honvédelmi államtitkár nyitotta meg a falu történetének tárgyi emlékeit, írásos dokumentumait a bronzkortól napjainkig bemutató honismereti kiállítást, mely a millettcentenáriumi rendezvényeket koordináló országos bizottság vezetője szerint anyagában leggazdagabb, igényes kivitelével és szakmai színvonalával is kiemelkedő tárlata volt a térségnek. Könyvismertetőjében hasonlóan értékelte Asztalos István ny. múzeumigazgató, a Pest megyei Monográfiabizottság megalapítója és akkori elnöke azt a kétkötetes helytörténeti tanulmányt is, melyet ugyancsak a honfoglalás 1100. és a község első írásos említésének 730. évfordulója tiszteletére jelentetett meg a községi önkormányzat.

1997 szeptember végén a község ennél is nagyobb rendezvénysorozat színhelye volt. Ekkor tartották a „centenáriumi iskolanapokat”, melynek keretében az intézmény megnyitásának 100. évfordulóján méltó és maradandó értékű emléket állítottak az alapító, Tolnay Lajos emlékének, akinek a 15 éves háború óta pusztai állapotban szunnyadó Inárcs újratelepítését köszönheti. Az 27-i díszünnepségen az általános iskola (és az iskolautca) felvette Tolnay Lajos nevét, ami az önkormányzattól kapott iskolazászlón, bronzba vésett portréja pedig az aulában felavatott márványtáblán látható. Báthory Zoltán, a kultusztárca helyettes államtitkára a jeles évfordulót, Bajnai Gábor, a MÁV RT főosztályvezetője az alapító közlekedéstörténeti jelentőségét, Asztalos István Az Inárcsi Tolnay Lajos Általános Iskola centenáriumi évkönyvét méltatta, s emléktáblát avattak a vasútállomáson is. Az ünnepség keretében dr. Krenkó József polgármester jelentette be, hogy az önkormányzat Tolnay Lajos érdemeit posztumusz díszpolgári címmel ismerte el, melynek jelképét, Kampfl József kisplasztikáját a család